

דבר תורה לחג החנוכה

להדליק את האור בעצמנו: הסוד המהפכני של חג החנוכה

הרב גור גלון
ישיבת הר ברכה

מהו עניינו המרכזי של חנוכה?

בכל חג ישנם רבדים רבים – מחשבות, רגשות וזיכרונות היסטוריים. אך לכל חג יש גם את "הנקודה הארכימדית", היסוד המרכזי שהוא בא להנחיל לנו. בחגים מדאורייתא, חז"ל גילו לנו את המהות דרך התפילה: פסח הוא "זמן חרותנו", שבועות הוא "זמן מתן תורתנו", וסוכות הוא "זמן שמחתנו". אך כיצד נגדיר את חנוכה?

בין חנוכה לפורים: דמיון מתעתע

במבט ראשון, חנוכה ופורים נראים כתאומים: שניהם חגים מדרבנן, שניהם נתקנו בעקבות הצלה מאויב, ושניהם עוסקים בניצחון האור על החושך. אך התבוננות מעמיקה מגלה הבדל תהומי ביניהם. הבדל הנוגע בשורש התפקיד שלנו בעולם.

ציר ההיסטוריה: מאחריות אלוהית ליוזמה אנושית

ככל שההיסטוריה האנושית מתקדמת, אנו נדרשים לקחת יותר ויותר אחריות. ניתן לשרטט זאת על פני שלושה שלבים:

1. בריאת העולם: ההנהגה היא אלוהית מוחלטת. "בְּטָרֶם כָּל יָצִיר נִבְרָא" – אין שום התערבות אנושית.
2. יציאת מצרים: הקב"ה עושה ניסים גלויים, אך דורש מאיתנו אמונה והליכה אקטיבית: "זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ... לְכַתֵּךְ אֶחָד בְּמִדְבָּר" (ירמיהו ב', ב').
3. חנוכה: כאן אנו מגיעים לשיא חדש. אין נביא המורה "צאו והילחמו", ואין הבטחה אלוהית מפורשת. עם ישראל נדרש ליזום. הכוח האלוהי מתגלה דווקא מתוך ההחלטה של העם לקום ולעשות מעשה, להיאבק על אמונתו, חירותו וארצו.

ההבדל שבין שושן למודיעין

ההבדל בולט בהשוואה למרדכי ואסתר. אמנם גם בפורים פעלנו ללא נבואה, אך היוזמה הייתה שייכת ליחיד סגולה ("ענקי הרוח"), והדרישה מהעם הייתה בעיקר רוחנית – צום ותפילה.

לעומת זאת, בחנוכה נדרשה פעולה רחבה של המונים. לא רק תפילה, אלא יציאה לקרב שנראה חסר סיכוי, נכונות להקרבה, ולחימה פיזית וממושכת. בחנוכה, הגאולה צמחה מלמטה.

הסוד של "על הניסים": כוחה של ה"יד"

ההבדל המהותי משתקף בדיוקנות בנוסח התפילה:

- בפורים: המוקד הוא הפעולה האלוהית הישירה. שמם של מרדכי ואסתר כלל לא מוזכר כפועלים, אלא רק כציון זמן ("בימי מרדכי ואסתר"). הנוסח מדגיש את פועלו של ה': "ואתה ברחמיך הרבים... הפרת את עצתו וקלקלת את מחשבתו".
- בחנוכה: הנוסח מדגיש את שיתוף הפעולה. אמנם הקב"ה הוא זה ש"רב את ריבם", אך הנס נעשה בידיים אנושיות: "מסרת גבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים...".

המילה החוזרת והמודגשת ביותר היא "יד".

כפי שמבואר באתר 'הניווט בתנ"ך', המילה "יד" במקרא אינה רק איבר בגוף, אלא קוד המציין את כוח העשייה והפעלתנות האנושית. כך למשל במשלי: "אל תמנע טוב מבועליו, בהיות לאל ידך לעשות" (משלי ג', כ"ז), או "ובכל משלח ידך" (דברים ט"ו, י'). בחנוכה, ה'חתימה' על הנס היא סדרת פעולות של בני אדם: "ואחר כך באו בניהם... ופנו את היכלך, וטהרו את מקדשך, והדליקו נרות... וקבעו שמונת ימי חנוכה".

תוקף דרבנן ונס פך השמן

זוהי הסיבה שדווקא בחנוכה הגמרא מתעכבת על השאלה התיאולוגית: "והיכן צננו?" (שבת כ"ג, ע"א). איך מברכים "אשר קדשנו במצותיו וצננו" על מצווה שחכמים תקנו?

התשובה "מ'לא תסור" או "שאל אביך ויגדך" מלמדת אותנו סוד עצום: בחנוכה מתגלה שרצון ה' מופיע בעולם דרך היוזמה של חכמי ישראל ושל העם כולו.

מכאן ניתן להבין לעומק את נס פך השמן.

במבט שטחי, פך קטן מספיק ליום אחד בלבד. האדם הקטן אומר לעצמו: "אין לי סיכוי".

אך המסר האלוהי הוא: יש לכם כוח אדיר! נראה לכם שאתם "פך קטן"? תתחילו להאיר! ברגע שאתם יוזמים ומוסרים את הנפש, אתם מגלים בתוכם מעיינות של נצח ("חיי עולם נטע בתוכנו"). אתם מדליקים למטה, והקב"ה דואג שהאש תמשיך לבעור.

חנוכה הוא חג היוזמה.

זהו החג שבו אנו לומדים לפעול "עם א-ל". הקב"ה אומר לנו דרך נרות החנוכה: "אתם התחלתם במסירות – אני אמשיך איתכם". גם כשחשון, וגם כשאין נבואה גלויה, הכוח בידיים שלנו. עלינו רק למצוא את פך השמן הטהור, להעז ולקחת אחריות.